

VARKEN

zoogdieren

Latijnse naam	Sus scrofa domesticus
Herbivoor, carnivoor, omnivoor	Omnivoor
Naam vrouwelijk dier	Als ze al gebigd heeft: zeug Als ze nog niet gebigd heeft: gelt
Naam mannelijk dier	Beer
Naam gecastreerd mannetje	Borg
Naam van een jong	Big
Speenleeftijd	8 weken
Leeftijd geslachtsrijp	Beer: 8-9 maanden Zeug: 3-7 maanden (afhankelijk van het ras)
Leeftijd fokrijp	Op zijn vroegst na de 3e bronst
Bronstig om de	Circa 21 dagen
Draagtijd	115 dagen
Worpgrootte (toomgrootte)	9 tot 15 3 tot 10 (minivarken)
Jongen zijn	Nestvlieders
Levensverwachting	Circa 15 jaar
Huisvesting	In paren of in groepen

ALGEMENE BESCHRIJVING

varken Het *varken* is een van de oudste (landbouw-)huisdieren. Het dier wordt vooral voor zijn vlees gehouden, maar er zijn ook mensen die varkens als gezelschapsdier houden. Varkens zijn er in verschillende rassen en maten. Als huisdier wordt meestal het *hangbuikzwijntje* en *minizwijntje* gebruikt.

*hangbuik-
zwijntje*

bouw Varkens hebben een gedrongen *bouw*. Ze hebben een grote romp, een korte hals en een grote kop. De *ogen* zijn klein. Varkens kunnen ook niet zo goed zien. Erg opvallend is de snuit. De korte snuit eindigt in de zogenaamde *wroetschijf*. Met de wroetschijf kunnen varkens goed in de aarde wroeten op zoek naar voedsel. Varkens kunnen erg goed ruiken. Ze worden daarom ook gebruikt om voor mensen truffels te zoeken.

EEN WROETEND BIGGETJE

DE WROETSCHIIF

oren De *oren* zijn driehoekig. Bij een aantal rassen hangen de oren naar beneden.
staart Een ander opvallend lichaamsdeel van het varken is de *staart*. Daar zit een krul in. Varkens hebben geen uitgesproken vacht. Er staat alleen een beetje haar op de roze of donkergekleurde *huid*. Dat haar voelt stug aan.

HERKOMST

- wilde zwijn* Het Europees-Aziatisch *wilde zwijn* wordt beschouwd als de voorvader van het huisvarken. Een van de verschillen tussen wilde zwijnen en huisvarkens is dat de snuit van het wilde zwijn langer is. Varkens bleken gemakkelijk te *domesticeren*. Je hoefde ze alleen maar te voeren. Dan bleven ze vanzelf in de buurt. Varkens kunnen zich heel goed aanpassen. Wilde varkens kunnen vrijwel overal leven. In bossen maar ook bijvoorbeeld in het hooggebergte. Zolang er in hun leefomgeving maar modderpoelen en voldoende voedsel is.
- plaatsgebonden* Varkens hebben zich weinig gespecialiseerd in voedsel. Dat betekent dat ze niet kieskeurig zijn: ze nemen genoeg met veel verschillende soorten voeding. Varkens zijn *plaatsgebonden* en *sociaal*. Die eigenschappen maakten het ook gemakkelijk om varkens te domesticeren.
- sociaal*
- rassen* Tijdens de domesticatie ontstonden er verschillende *rassen*. Tegenwoordig zijn er wereldwijd zo'n 300. De vleesvarkenshouderij gebruikt meestal kruisingen van verschillende rassen. De kleine rassen zijn ontstaan vanuit de behoefte van de wetenschap. De organen van varkens lijken veel op die van mensen. Varkens worden dus veel gebruikt om te experimenteren. Dat gaat makkelijker op kleinere en meer hanteerbare rassen.

SPECIFIEK GEDRAG

- sociaal* Varkens zijn *sociaal*: ze zoeken altijd het gezelschap van andere varkens uit hun eigen groep. In een groep varkens zijn de zeugen met hun biggen het belangrijkste. In het wild leven de volwassen beren buiten de bronsttijd meestal alleen (solitair). Varkens gebruiken veel *geluiden* om elkaar iets duidelijk te maken. Ze beschikken over 26 typen geluiden, voornamelijk piep- en gromgeluiden. Zo zijn er bijvoorbeeld waarschuwingsgeluiden, paringsgeluiden en noodkreten. Daarnaast zijn er proest- en snuifgeluiden. En uiteraard niet te vergeten: het welbekende knorren.
- geluiden*
- contactdieren* Varkens kunnen niet zo goed zien. Maar ze kunnen wel erg goed ruiken. Zo herkennen ze elkaar. Varkens zijn echte *contactdieren*. Ze liggen graag dicht tegen elkaar aan. Als je een varken als huisdier houdt, dan zou hij het liefst bij je op schoot liggen. Dat is bij een biggetje nog geen probleem, maar 100 kilo op je benen is wat minder comfortabel. Huisvarkens vinden het vaak ook prima om naast de hond in de hondenmand te liggen.
- modderbaden zoelen* Een ander specifiek gedrag van het varken is het *modderbaden (zoelen)*. Een lekker modderbadje op zijn tijd is verkoelend en goed voor de huid. Een varken kan niet zweten als hij het warm heeft. De modder koelt het dier af. Tegelijk zorgt de modder ervoor dat vervelend ongedierte verdwijnt. Als een varken in zijn eigen mest wroet, of het zelfs opeet, is dat geen goed teken. Het dier verveelt zich of hij heeft een tekort aan bepaalde voedingsstoffen.

VERZORGING

*dagelijkse
controle*

Een van de belangrijkste onderdelen van de verzorging is de *dagelijkse controle*. Je moet dagelijks controleren of het dier niet hoest of niest en of hij geen wondjes heeft. Je kunt deze controle goed doen tijdens de *dagelijkse borstelbeurt*. Tien minuten borstelen is al genoeg. Een borstelbeurt is goed voor het sociale contact met je varken, maar ook goed voor de huid van het dier. Vooral de huid van varkens met veel huidplooiën heeft wat extra aandacht nodig. Door het borstelen raakt het dier de dode huilschilfers kwijt. Dode huilschilfers kunnen erg gaan jeuken. Het dier zal dan van alles proberen om van de jeuk af te komen. Hierdoor kunnen wondjes ontstaan.

borstelbeurt

Gebruik voor het borstelen een niet al te harde borstel. Vergeet niet de huidplooiën en oren schoon te maken. Voor de moeilijke plooiën kun je een zachte tandenborstel gebruiken.

De bruinige uitvloeit bij de ogen kun je wegvegen met een spons of een doekje gedrenkt in lauw water. Dit geldt ook voor de anus.

modderbad

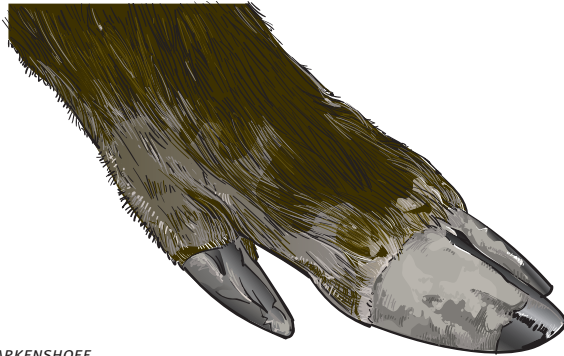
Maar een varken verzorgt ook zichzelf. Hij houdt zijn huid zelf in conditie door zo nu en dan een *modderbad* te nemen. De modder verwijdert parasieten, maar ook de dode huilschilfers. En het voorkomt uitdroging van de huid. Af en toe een beetje uiercrème smeren helpt ook om de huid in topconditie te houden.

HUID VAN HET VARKEN

knippen

Als een varken altijd op een zachte ondergrond loopt, slijten zijn hoefjes bijna niet. Als de hoefjes te lang worden, moet je ze bijknippen. Op beton en tegels slijten de hoefjes vanzelf. Wacht nooit te lang met *knippen*, want dan wordt het knippen een drama. Het varken schreeuwt dan alles bij elkaar. Mocht het varken erg moeilijk te hanteren zijn, dan moet je de dierenarts erbij halen om het dier een kalmeringsmiddel te geven. Voor het knippen - of 'bekappen' - gebruik je een hoefschaar of kniptang. Om de hoeven soepel te houden, kun je ze insmeren met hoefvet of laurierolie. Je voorkomt hiermee ook dat ze inscheuren.

VARKENSHOEF

*tanden
knippen*

Controleer regelmatig de tanden. Rotten tanden kunnen vervelende ontstekingen veroorzaken. Beren kunnen elkaar met hun scherpe slag-tanden lelijk verwonden. Daarom worden de slag-tanden van het varken soms geknipt. Dit gebeurt voornamelijk bij productiebiggen. Dit *tanden knippen* doet een dierenarts. Hij gebruikt daar een speciale tang voor. Varkens wisselen hun tanden rond de leeftijd van anderhalf jaar. De slag-tanden worden niet gewisseld.

*natuurlijke
gedrag*

HUISVESTING

Een van de belangrijkste dingen bij het huisvesten van varkens is rekening houden met het *natuurlijke gedrag* van het dier. Een varken is een sociaal dier. Houd het dier dus niet alleen. Als je geen tweede varken wilt, is een mens of een andere diersoort (bijvoorbeeld een hond) een redelijk goede vervanging. Maar als je niet zoveel tijd hebt om het dier aandacht te geven, kun je een varken het beste met een soortgenoot houden.

*modderpoeltje
buitenverblijf*

Een varken wroeft graag in de grond. Dit voorkomt verveling. Geef het dier daarom een uitloop naar buiten. Met een gat in de tuin en een emmer water heb je snel een *modderpoeltje*. Zo kan het varken in zijn *buitenverblijf* de modder in wanneer hij maar wil. Productievarkens krijgen vaak een bal in hun stal om verveling tegen te gaan.

SNUFFELEND AAN HET MODDERPOELTJE

binnenverblijf Een *binnenverblijf* moet voldoende groot zijn. Voor één hangbuikzwijn is dit minimaal 2 tot 2,5 meter bij 1,5 tot 2 meter. Een goed verblijf is niet tochtig, *stro* koud of nat. De vloer bedek je met een dikke laag *stro*. Je moet het hok gemakkelijk kunnen schoonmaken. Het beste is om de vloer van beton te maken. Dit voorkomt het intrekken van vocht.

Een varken mest bijna altijd buiten zijn hok. Zijn hok is zijn slaappleats en die houdt hij het liefste zo schoon mogelijk. Je moet het hok om de twee à drie weken verschonen.

Het verblijf moet goed geïsoleerd zijn. Geregeld frisse lucht binnenlaten (ventileren) is belangrijk voor het gezond houden van je dier. In de winter kun je een plastic gordijn voor de uitgang van het hok hangen om de kou zo veel mogelijk buiten te houden. Licht kun je naar binnen laten door middel van een plexiglas raampje. De drinkbak kan het beste buiten staan. Dit voorkomt nat *stro*.

VOEDING

Vroeger kregen de varkens op de boerderij de restjes uit de keuken. *ziekteverwekkers* Tegenwoordig is dit bij wet verboden. In keukenafval (rauw vlees) komen namelijk vaak *ziekteverwekkers* voor. Sommige voedingsmiddelen mag het varken om gezondheidsredenen niet hebben. Chocolade bijvoorbeeld. Dit is *giftig* voor varkens. Sterker nog: het dier kan eraan sterven. Pas ook op voor giftige planten zoals liguster en vingerhoedskruid.

vetzucht Van aardappelschillen wordt een varken veel te dik. Beter niet geven dus. Ook voer bestemd voor productievarkens, maakt dik. *Vetzucht* kan fatale gevolgen hebben. Geef het varken speciale uitgebalanceerde voeding voor het betreffende ras. Daarnaast mag een varken groente en fruit hebben. Een varken is van oorsprong een omnivoor. Het wil wel eens voorkomen dat een verdwaald kuikentje tussen zijn kiezen belandt. Ook eieren zal het varken niet laten liggen. Eieren in schil zijn een goed tussendoortje. Verder kun je een varken wat brood, kippengraan, muesli en voederbiet geven. Zorg altijd voor voldoende water.

vaste tijdstippen Een varken voer je twee keer per dag, 's morgens en 's avonds op *vaste tijdstippen*. Hoeveel je het dier voert, hangt af van zijn gewicht en zijn lichaamsbeweging. Wanneer je het varken geregeld meeneemt voor een wandeling heeft het meer voer nodig dan wanneer het de hele dag in het gras of in de modder ligt. Een richtlijn: een varken heeft per dag 0,5 tot 2 procent van zijn lichaamsgewicht nodig. Een varken van 80 kilo geef je dus 400 tot maximaal 1600 gram per dag. Dat is dus 200 tot 800 gram per keer.

HANTEREN

opdrijven Een volwassen varken pak je niet zomaar even op. Als je een varken op een andere plek wilt hebben, kun je hem het beste laten lopen. Je moet hem dan *opdrijven*. Als hij achteruit moet, zwaai je met een voorwerp voor zijn kop. Met een klein tikje op de achterhand gaat het dier vooruit.

biggetjes Jonge *biggetjes* worden vaak aan het achterbeen opgepakt. Je pakt het biggetje boven het spronggewricht vast en brengt het zo omhoog. De kop wijst dan naar beneden. Je andere arm schuif je onder de buik. Zo leunt het dier op je arm en heb je het tegelijkertijd stevig vast.

tam
slimme dieren Zwijntjes die als huisdier worden gehouden dragen vaak een tuigje als ze met het baasje op stap gaan. Je kunt varkens erg goed *tam* maken. Zeker als je eten bij je hebt, ben je snel hun beste vriend. Varkens zijn *slimme dieren*. Uit onderzoek is gebleken dat ze intelligenter zijn dan honden. Varkens herkennen hun naam en komen – weliswaar langzaam – naar je toe als je ze roept. Belangrijk bij het omgaan met varkens is dat je *rustig en geduldig* bent. Varkens raken snel gestrest. Rustig praten tegen het dier zorgt ervoor dat hij zich op zijn gemak voelt.

VOORTPLANTING

kunstmatige inseminatie De bevruchting van hobbyvarkens gebeurt meestal op de natuurlijke wijze, dus door de beer zelf. Bij productiezeugen gebeurt het over het algemeen door middel van *kunstmatige inseminatie* (KI). Dit kan dekinfecties voorkomen. Als de zeug gewillig is, vertoont ze de *sta-reflex* als er een beer in de buurt is. Ze staat dan heel stil, klaar om gedekt te worden. De *bronsperiode* duurt zo'n 24 tot 38 uur.

werpen Na drie maanden, drie weken en drie dagen worden de biggetjes geboren. Tijdens het *werpen* moet de zeug alleen – dus zonder beer – in haar hok zijn. Zorg voor voldoende stro in het verblijf. De zeug maakt hiervan een nest. Aan het gedrag van de zeug merk je dat het werpen niet zo lang meer zal duren. Ze wordt wat agressiever en vertoont (nog) minder activiteit. Ook komt er alvast wat melk uit de tepels. Een week voor het werpen moet haar rantsoen iets omlaag. Geef voldoende water. Zorg ervoor dat het voldoende warm is in haar verblijf. Gebruik eventueel infraroodlampen.

Tijdens het werpen blijft de zeug liggen. Haar ademhaling is zwaar. Bij het uitdrijven laat de navelstreng vanzelf los. Het biggetje zal gelijk een tepel opzoeken. Deze tepel zal hij zich blijven toe-eigenen. De sterkste jongen zorgen dat ze de voorste tepels krijgen. Daar zit de meeste melk in. De zeug eet de moederkoek en eventueel doodgeboren biggen op. Zo blijft het hok schoon. De moeder is heel voorzichtig met haar jongen. Het vruchtvlies om de big gaat er vanzelf af door het kruipen door het stro.

toom
afspenen

Je noemt de worp van een zeug een *toom* biggen. Wanneer de biggen minstens acht weken oud zijn, kunnen ze gespeend worden. Eerder *afspenen* heeft negatieve gevolgen voor het welzijn van het dier. Laat de biggen wel al vroeg met mensen kennismaken. Dan krijg je een sociaal biggetje dat niet bang is voor mensen. Als je merkt dat een biggetje onvoldoende melk binnenkrijgt, kun je het bijvoeren met speciale biggenmelk.

BIGGETJES ZIJN ALTIJD LEUK.

berenlucht

Mannelijke biggetjes worden bijna altijd gecastreerd. Dit geldt vooral voor de productievarkens en wat minder voor de huisvarkens (hobbyvarkens). Beren geven namelijk een sterke *berenlucht* af en ze zijn vaak erg dominant. Berenvlees is moeilijk te verkopen vanwege de soms aanwezige berenlucht in het vlees. Ook bakenen beren hun territorium af met urine. Als hun territorium gedeeltelijk de huiskamer is, is dit niet zo prettig voor de overige bewoners. Om deze redenen worden beren dus meestal gecastreerd.

castratie

De *castratie* vindt plaats als het biggetje een paar dagen oud is. Hij wordt aan zijn achterpoten gehangen of tussen de benen geklemd. Er worden twee kleine sneetjes gemaakt. Vervolgens worden de teelballen eruit gewreven. Dit gebeurt zowel met als zonder verdoving. De ingreep gaat meestal heel snel en de ontsmette wond heelt ook snel. Een gecastreerde beer noem je een *borg*.

borg

Ook zeugen worden soms gecastreerd. Gecastreerde zeugen zijn meestal aanhankelijker en vaak iets zindelijker.

VEEL VOORKOMENDE ZIEKTES

Ziekte	Oorzaak	Symptoom	Voorkomen	Genezen
Varkensschurft	Graafmijt	Rode huid Blaasjes en korsten Jeuk Scheurtjes in de huid Vermagering	Goede hygiëne Modderbad	Is met een speciale shampoo te bestrijden.
Varkenspest (Klassieke en Afrikaanse)	Virus Besmetting via onderling contact en via materialen, mensen en dieren die in contact zijn geweest met het virus	Koorts Lusteloos Zwarte randen om de ogen Traanstrepen bij de ogen Diarree Hoesten Onderhuidse bloedingen	Vaccinatie is mogelijk, maar is volgens de EU-regels verboden.	Genezen is niet mogelijk.
Aujeszky	Virus (herpesvirus) Besmetting via onderling contact (neus, mond, geslacht)	Diarree Braken Vermageren Krampen Koorts Lusteloos Hoesten (licht) Kortademig Stemverlies Het virus tast zenuwstelsel aan.	Vaccinatie verplicht	Genezen is niet mogelijk.
Influenza (griep)	Virus Besmetting via onderling contact	Hoesten Lusteloos Ademtekort Koorts Neusuitvloeiing Rode hoofdhuid	Vaccinatie	Kan dodelijk zijn voor drachtige zeugen of voor zeugen die net geworpen hebben. Genezing is wel mogelijk.
Mond- en klauwzeer	Virus De blaasjes bevatten het virus. Het virus kan ook in speeksel, adem, melk en mest van de dieren zitten. Het kan worden overgedragen door voorwerpen, andere diersoorten en mensen die met het virus in aanraking zijn gekomen.	Koorts Blaasjes op tong, tandvlees en lippen Blaasjes op de poten Blaasjes kunnen zweren worden Mank lopen Klauw kan loslaten	Vaccinatie is mogelijk, maar verboden (EU regels).	Volwassen dieren genezen. Jonge dieren kunnen door de ziekte sterven.
Wormen	Longworm	Hoesten Zwaar ademen Minder eetlust Maagzweer	Voorkom contact met besmette dieren Voorkom contact met ontlasting Goede hygiëne	Wormen zijn te bestrijden met medicijnen.
	Maagworm	Slijmvliesontsteking Vermageren Afwijkende kleur mest	Voorkom contact met besmet voedsel Voorkom contact met ontlasting Goede hygiëne	

registreren Als varkenshouder ben je verplicht je te *registreren* bij de Gezondheidsdienst voor Dieren. Je komt dan op een lijst die gebruikt wordt om bij de uitbraak van een besmettelijke ziekte alle varkens op te sporen. Als je varken sterft, moet je het kadaver laten onderzoeken door diezelfde Gezondheidsdienst voor Dieren. De dienst controleert of je varken geen besmettelijke ziekte had. Productievarkenshouders moeten hun dieren iedere vier weken laten controleren. Een hobbyvarkenshouder hoeft dit niet.

koorts *Koorts* is meestal een van de eerste tekens dat er iets mis is met een dier. De lichaamstemperatuur van een biggetje ligt tussen de 39,5 en 40°C. Een volwassen varken heeft een temperatuur van 39°C.

RASSEN

Hangbuikzwijn

Opvallend aan het hangbuikzwijn is zijn enorme hangbuik. Bij veel zwijntjes hangt de buik echt tot op de grond. Vaak zijn ze zo dik dat ze moeite hebben met opstaan. De kleur van de huid is egaal beigeachtig tot zwart/grijs. Dit ras heeft veel huidplooiën, met name aan de kop.

HANGBUIKZWIJN

Minizwijntje

Het minizwijntje heeft een gemiddelde hoogte van maximaal 50 cm bij een lengte van 80 tot 100 cm. Het weegt zo'n 35 tot 80 kilo. Er zijn zelfs exemplaren die minder dan 30 kilo wegen. Ze hebben een recht staartje met aan het einde een pluimpje.

MINIZWIJNTJE

Wolvarken

Dit ras komt uit Hongarije, Roemenië en het voormalige Joegoslavië. Opvallend is de dikke vacht. Ondanks de vacht kan het wolvarken goed tegen hogere temperaturen. De toomgrootte van dit ras (het aantal jongen per worp) is niet zo groot. Vroeger werden wolvarkens wel gefokt voor het spek. Nu zie je ze af en toe op een kinderboerderij.

WOLVARKEN

Piétrain

Dit ras is afkomstig uit België en staat bekend om zijn uitstekende vleeskwaliteit. De Piétrain groeit erg langzaam. Opvallend zijn de grote donkerbruine vlekken op zijn lichaam. Hij wordt voor de vleesproductie vaak gekruist met een ander ras.

PIÉTRAIN